

Brezno 3 pri grobišču – sanitarni iznos posmrtnih ostankov

Območje Bradačeve frate in okolice na Kočevskem Rogu smo začeli raziskovati pomladi leta 2020. S pomočjo pregledovanja lidarskih posnetkov je jamar Srečko Vidic odkril vhod v Brezno 3 pri grobišču Stari log (kat. št. 13707). Prvič smo se v brezno spustili 31. maja in na tleh opazili predmete ter človeške posmrtno ostanke. Takoj smo vedeli, da imamo pred sabo prikrito povojno grobišče. Brezno smo izmerili in izdelali zapisnike, potrebne za registracijo jame, odkritje pa smo naslednji dan prijavili policiji. Policijska ekipa je 2. junija 2020 opravila pregled brezna. Potrdili so, da gre za množično povojno grobišče. V reševanje zadeve se je nato vključila Komisija Vlade RS za reševanje vprašanj prikritih grobišč. Komisija in Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo sta se odločila za sanitarni iznos posmrtnih ostankov, njihovo antropološko analizo ter iznos in analizo predmetov v breznu in njegovi okolici.

Opis jame in okolice

Vhod v 21 m globoko in 35 m dolgo brezno leži na območju med Bradačevo frato in Jeleniško cesto v osrednjem delu Kočevskega Roga in je približno 150 m oddaljeno od partizanske bolnice Stari Log in njenega bližnjega grobišča, po kateri je brezno tudi dobilo ime. Vhod, velik 1,5 x 1,5 m, je tik ob vlaki na močno zakraselem in z gozdom poraščenem območju. Vhodno brezno se zvonasto razširi in je globoko 14 m. V steni nad dnom je ožina, ki smo jo razširili, za njo sta kratek rov in lepo zasigana kamrica. Na robu se odpira ozek vhod v 10 m globoko brezno, ki se na globini 21 m konča brez nadaljevanja.

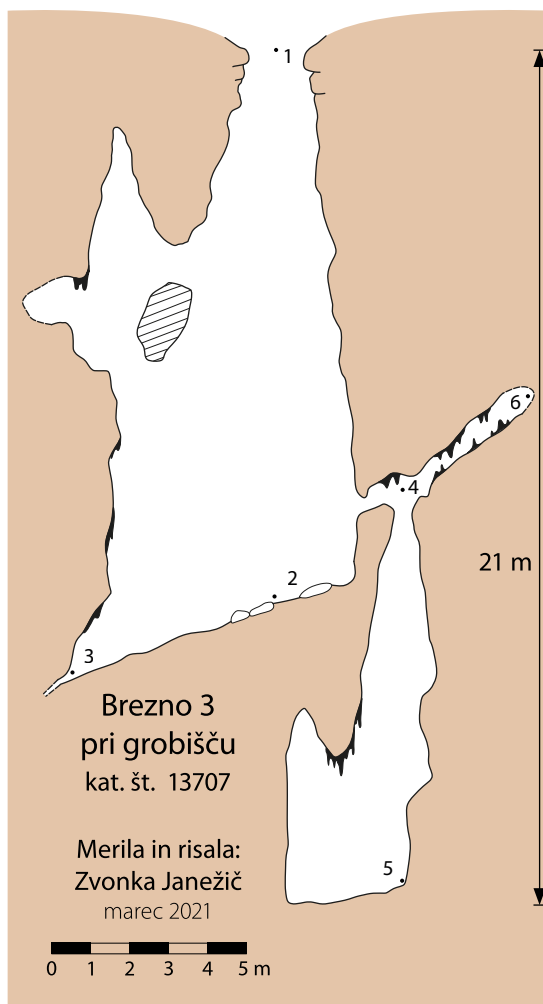
Lega brezna na topografskem zemljevidu.

Potek raziskav

Za iznos ter analizo posmrtnih ostankov in predmetov je poskrbela ekipa arheologov iz podjetja Avgusta, d. o. o. Skelete je analizirala antropologinja dr. Petra Leben Seljak, analizo predmetov pa je opravil arheolog dr. Uroš Košir. Napisala sta prispevek, v katerem sta povzela njune ugotovitve. Predmete in posmrtno ostanke smo iz brezna iznesli jamarji Jamarskega kluba Novo mesto, poskrbeli pa smo tudi za ureditev dostopa in okolice brezna.

Prva faza raziskave je potekala 10. julija 2020, ko smo jamarji JKNM ob prisotnosti arheologov iz brezna iznesli posmrtno ostanke, ki so bili vidni na vrhu nasipnega stožca, ali pa so postali vidni ob odstranitvi ostankov nad njimi. Na površju je potekal arheološki pregled predmetov in preliminarni antropološki pregled kosti. Ugotovili smo, da je posmrtnih ostankov in predmetov v breznu še veliko in da iznos brez odstranitve kamnov in skal, ki so prekrivale najdbe, ne bo mogoč.

Druga faza raziskav je potekala med 12. in 14. avgustom 2020. Pred tem so arheologi 11. avgusta 2020 s pomočjo detektorja pregledali območje okoli vhoda, kjer smo pozneje jamarji uredili dostop za kamion ter območje, kjer smo deponirali iz jame iznesen material. Med 12. in 14. avgustom smo opravili popoln izkop in dvig posmrtnih ostankov ter pripadajočih predmetov. Od preostalega materiala smo ločili nasutje večjih skal, ki smo ga deponirali ločeno. Grušč in zemljo so arheologi najprej pregledali z detektorjem kovin, nato pa so ga presejali skozi sito. Po iznosu najdb so arheologi dno še pregledali z detektorjem kovin. Tokrat je dvigovanje potekalo s kamionskim dvigalom. Odkrili smo tudi neeksplozivna ubojna sredstva (NUS), ki jih je strokovno odstranila Državna enota Civilne zaščite za varstvo pred neeksplozivnimi ubojnimi sredstvi. Tudi v tej fazi je že na terenu potekala preliminarna antropološka analiza, poterska faza pa je zajemala čiščenje predmetov in posmrtnih ostankov ter analizo najdb in antropološko analizo očiščenih posmrtnih ostankov.

Ugotovitve, arheološke najdbe in antropološke ugotovitve

Posmrtni ostanki so pripadali najmanj 258 skeletom. Med žrtvami je bila ena ženska, preostali so bili najverjetneje moški. Stopnja osifikacije kosti kaže, da so bile vse žrtve starejše od 17 let, okoli 24 moških je bilo starih med 18 in 20 let. Starejših od 40 let je bilo malo. Odkrili smo 1676 predmetov, poleg tega pa tudi veliko fragmentov oblačil in obutve.

Najdbe kažejo, da so bili med žrtvami tako civilisti kot vojaki. Med vojaki so bili posamezni pripadniki hrvaških oboroženih sil, drugi pa bi lahko pripadali nemškimi vojakom ali slovenskim domobrancem. Najdbe slovenskih svetinjic in fragmentov slovenskega časopisa iz konca aprila 1945 kažejo, da so bili med usmrčenimi tudi Slovenci. Ena od svetinjic je verjetno pripadala nekdanjemu pripadniku fašistične bojovniške zveze v Ljubljani. Od osebnih predmetov smo odkrili brivski čopič, brivnik, ogledala, prstane, verižico, obesek, ročno uro, denarnici, novce, cigaretni ustnik, ustnik pipe, vžigalnike in pisalo. Eden izmed najdenih prstanov ima vpraskan datum 18. maj 1945, kar kaže, da je bil poboj izveden po koncu druge svetovne vojne. Okoli brezna in v samem breznu je bilo odkritih veliko tulcev nabojev. Verjetno so strelci stali tik ob vhodu v brezno. Našli smo tudi šest neeksploziviranih ročnih bomb in 33 fragmentov eksploziviranih ročnih bomb.

Zaključek

Pred pobojem so dno brezna prekrivali naravni sedimenti in podorno skalovje. Poboj je bil izveden po 18. maju 1945. Večina žrtev je bila v času poboja obuta in oblečena, pri sebi pa so imeli nekatere osebne in vsakodneвне predmete. Ostanki 221 čevljev kažejo, da jih je bila vsaj polovica obutih. Nekaj ljudi je bilo zvezanih z žico, večina pa je bila pobita s strelnim orožjem. Nekatere žrtve so bile ustreljene od blizu v zatilje s pištolo, nekatere z avtomatskim orožjem. Ker so v jamo odvrgli več ročnih bomb, bi lahko nekatere žrtve, ki so bile ob streljanju le ranjene, umrle tudi zaradi eksplozij le-teh. Glede na odkrite predmete je mogoče zaključiti, da so bili med žrtvami tako civilisti, kot tudi pripadniki različnih oboroženih sil. Med pobitimi so bili zelo verjetno Slovenci in posamezni Hrvati. Trupla so bila le delno zasuta ali nezasuta, zato so po izvršenem pobojju v njih muhe izlegle številna jajčeca. Ker so okoli brezna verjetno letali veliki roji muh, so trupla naknadno zasuli z okoli 50 cm debelo plastjo grušča in večjo količino skal. Okoli deset ujetnikov, ki so brezno zasipali, je bilo nato pobitih in odvrženih v brezno. Lokacija poboja je bila nato neznan do odkritja 75 let pozneje. Uporaba arheološke metodologije in načina dela na prizorišču množičnega poboja v politično močno pregretem ozračju je s strani marsikoga naletela na neodobranje. Za zgodovino in prihodnje generacije je nujno, da iznos in raziskava takšnih najdišč poteka čim bolj natančno in dobro dokumentirano. Na tem mestu pa bi obsodila neprimerne izjave in primerjave povojnih pobojev v Sloveniji z genocidom v Srebrenici v BiH. Takšna zloraba in izkoriščanje odkritja za strankarske prepire, politične ter ideološke cilje, kot smo jo videli pri našem breznu, je skrajno neprimerna in nespoštljiva do preminulih, njihovih svojcev in odkriteljev.

LITERATURA

U. KOŠIR, P. LEBEN SELJAK, 2021. Novo grobišče v Kočevskem Rogu - Brezno 3 pri grobišču. V: Dežman, J. ur. *Pravica do groba. Republika Slovenija in vojni grobovi*. Ljubljana: Družina, str. 169–192.